

A SZILVAJEGY AZ I. VILÁGHÁBORÚ ALATTI HATÓSÁGI ÁRAK ÉS ÉLELMISZERJEGYEK RENDSZERÉBEN

BATHÓ GÁBOR

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. BATHÓ GÁBOR

A HUN-REN-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
EGYÜTTMŰKÖDŐ KUTATÓJA

ADJUNKTUS

(NKE ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS
NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR,
ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI
TANSZÉK)

BATHO.GABOR@UNI-NKE.HU

2023. szeptember 25.

A háborúra való felkészülés és az első világháború kitörése drámai változásokat hozott Magyarországon. Osztrák-Magyar Monarchián belüli gazdasági helyzetében, a korábban tapasztalt gazdasági fejlődés és életszínvonal-növekedés megtorpant. Hiába történt a háborúra bármilyen előkészület, az nem bizonyulhatott elegendőnek. Már a háború elején az árukereskedelemben, mind a bel-, mind a külkereskedelemben jelentős fennakadások fordultak elő, az áruforgalom akadozott, gyakorivá vált az áruhiány. Ennek kellemetlen következményeit Európában mindenhol elsőként a városi lakosság tapasztalta meg. Az európai trendekhez igazodva Magyarországon is megkezdődött az árufelhalmozás, -elosztás és -ellátás központosítása és az

erre rendelt szervezetrendszer kialakítása. Így például a cukor kereskedelmét az Országos Cukorközpont, míg a kávé kereskedelmét az Országos Kávéközpont felügyelte. A legkiemeltebb szerepet a gabonafelhalmozás, -elosztás és -kereskedelem központosított irányítására létrehozott Hadi Termény Részvénytársaság kapta.

Számtalan hatósági maximált árat megállapító, illetve kivitelezési tilalmat elrendelő kormányrendeletet követően 1915. november 23-án hatályba lépett a lakosságnak életszükségleti cikkekről ellátásáról és az árdrágító visszaélésekről szóló 4.207/1915. M.E. számú kormányrendelet.¹ Ez a jogszabály volt az, amely a központosított ellátás alapvető szabályait átfogóan rögzítette, meghatározta a feladatkörrel rendelkező szerveket, eszközöket, szankciókat. A belügyminiszter vagy felhatalmazása alapján alsóbbfokú közigazgatási hatóság bejelentési kötelezettséget írhatott elő, az előállítást, a gyártást és a forgalomba hozatalt szabályozhatta, hatósági árat állapíthatott meg és akár átengedési kötelezettséget (készpénzfizetés mellett) róhatott ki.

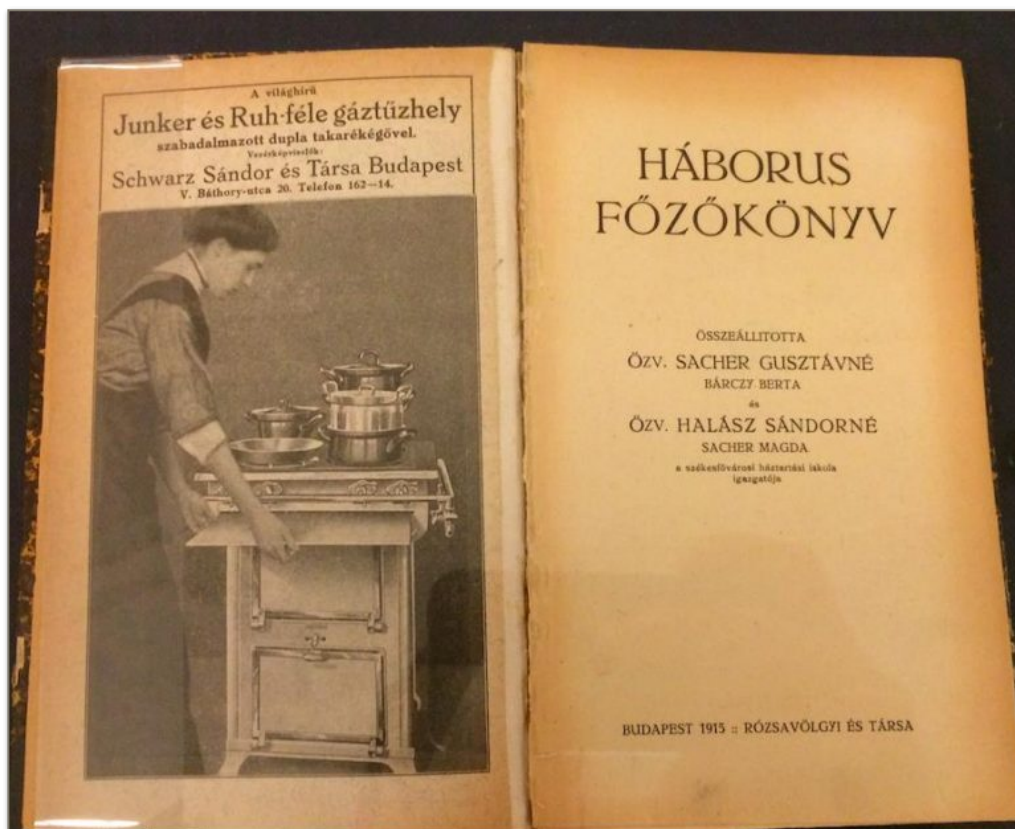
Az ellátási problémák további fokozódása további centralizációt eredményezett, így létrehozták az Országos Közélelmezési Hivatalt, amelynek élén a vezető tárca nélküli miniszteri beosztásban volt, ezzel is hangsúlyozva a feladat különös fontosságát. Az Országos Közélelmezési Hivatal első tevékenységi jelentése már 1917. március 4-én megjelent a Magyar Közigazgatás hasábjain.² A jelentés olvasásélménynek sem utolsó: a természeti törvényekből, az ókori Spárta és Róma ismert törvényeiből vezette le a szerző a közellátás megszervezésének szükségességét. Nem maradt el belőle az elvárt hábo-

rús propaganda sem. A jelentés szerint „ma, midőn milliók véreznek, midőn egy világhatalom, mely fegyverrel a kezében győzni nem tud, arra vetemedett, hogy a saját hadi dicsőségét aggok, asszonyok, gyerekek kiéheztetésében keresse.” A jelentés kétségtelenül elismerte a helyzet szokatlanágát miszerint „a mi becsületben nevelt tisztviselőkarunk” nem volt felkészülve „az üzerek, kufárok, kővetítőknak a lelketlen, falánk hadára”, „a raffinált, begyakorolt cinkosok gazdaságaira”, akik „oly jól értik a büntetőtörvénykönyv aczélszegei között a mezítlábas táncot.”

A jelentés szerint kifejezetten nem a közlelmezés teljes központosítását célul tűző német modell másolása mellett határoztak, hanem egy olyan konstrukciót követtek, ahol a legfőbb szerepet a törvényhatóságok viszik, „ennélfogva az országos közlelmezési hivatal törekedett mélyíteni a municipalis élet működését.” A hivatal tapasztalata szerint a szabályozók és a szervezetrendszer jól működött, a tisztviselők az új helyzetbe és az új szabályozási környezetbe beletanultak, azonban a társadalomtól elegendő segítséget nem kaptak, sőt nagyon gyakran az egyébként a társadalom érdekében hozott szabályok kijátszását tapasztalták.

Mik voltak tehát azok a szabályok, amelyeket a szétosztás igazságossága és egyenletessége, valójában sokkal inkább kizárólag az egyenletessége érdekében bevezettek? Lényegében erre a kérdésre a válasz a jegyrendszer volt. A felhalmozott készletektől függően, azaz, hogy miből és mennyi áll rendelkezésre vagy várható, hogy rendelkezésre álljon, meghatározták, hogy egy-egy személy milyen gyakran, milyen és mennyi élelmiszer, illetve alapvető ellátási cikk

hatósági áron történő megvásárlására jogosult. A jegyköteles termékeket jegy nélkül nem lehetett megvásárolni, sem eladni. A jegyeket, amelyek névre szóló, szelvényekből álló nyomtatványok voltak, a törvényhatóságok erre rendelt szervei (az úgy nevezett liszthivatalok) utalták ki a lakosság számára. Fontos, hogy a leválasztott szelvények önmagukban nem voltak érvényesek. A sok visszaélés elkerülése – vagy inkább csak mérséklése – érdekében a fővárosban a névre szóló élelmiszerjegyek mellé használandó élelmiszer-igazolványt vezettek be. Mindazonáltal ez nem törte le jelentősen a jegyekkel való visszaéléseket, különösen a jegyek kifejezetten tiltott másodpiacának létét, illetve a jegy nélküli kereskedelmet sem.

Az élelmiszerjegyek közül a címben említett és a fővárosban a jegyek sorában kilencedikként bevezetett szilvajegy

ről szeretnék itt szólni. E jegyfajtaival kapcsolatban megjegyzendő, hogy jól látszik, hogy a főváros minden lehetőséget megragadott arra, hogy a lakosság élelmi-szerrel való ellátását biztosítani tudja. Nem gondolnám, hogy az aszalt szilva az első tíz alapvető élelmiszer és ellátási cikk egyike, de mégis: a főváros élt a kínáló alkalmattal. A szilvajegy előtörténete szerint a székesfőváros tanácsa megbízta bizonyos Hofman Jenő főfelügyelőt, hogy minél több aszalt szilvát vásároljon össze. Ennek a felkérésnek Hofman főfelügyelő eleget is tett, és a főváros, illetve a fővárosi lakosság számára mintegy száz vasúti vagon aszalt szilvát vásárolt, halmozott fel. A jelentős árubeszerzést követően a főváros a már említett 4.207/1915. M.E. számú kormányrendeletre alapítva 1917. február 15-től bevezette a fővárosi lakosság számára a szilvajegyet.³ A szilvajegy

minden szelvénye havonta és fejenként fél kilogramm aszalt szilva megvásárlására jogosította fel annak birtokosait. Az aszalt szilva maximált ára 1 korona 40 fillér volt kilogrammonként. A jegy alapján a hatósági áron az aszalt szilvát a Községi Élelmiszerárúsító Üzem és a Községi Lóhúsüzem üzleteiben, valamint a Budapesti Központi Tejcsarnok Rt. és a Budapesti Általános Tejcsarnok Rt. tejfiókküzleteiben és az aszalt szilva árusításával megbízott kereskedők üzleteiben lehetett megvenni. A budapesti lakosoknak az élelmiszerigazolvány felmutatása mellett a lisztbizottságnál előterjesztett kérelemre juttattak szilvajegyet. A szilvajeggyel természetesen tilos volt visszaélni, fél kilónál sem többet, sem kevesebbet nem lehetett sem venni, sem eladni, a csomagolásért külön díjat nem lehetett felszámolni. E rendelkezések megsértői kihágást követtek el, amely az

1914. évi I. tc. 9. §-a alapján kéthavi elzárással vagy 600 koronaig terjedő pénzbüntetéssel volt sújtható.

A felhalmozott aszaltszilva-állomány speciális körülményeire tekintettel a szilvajegy nem volt hosszúéletű a budapesti jegyrendszer részeként, már 1917 őszén megtörtént a szilvajegyek érvénytelenítése legnagyobb valószínűséggel a készletek kimerülése miatt. Azonban a szilvajegy később ismét visszatért a közéletmezés központi rendszerébe, 1918 nyarától ismét jegyre kapható volt az aszalt szilva. A teljes jegyrendszer adminisztrációja rengeteg igazgatási forrást kötött le, a működése nehézkes volt, sikerességének megítélése kérdéses. A rendszer ezzel együtt bőven túlélte a Monarchiát, a népköztársaságot, a Tanácsköztársaságot is, kivezetésére egészen a népszövetségi kölcsönig kellett várni, 1924. június 30-ig.

Hivatkozások:

- ¹ Magyarországi Rendeletek Tára 1915. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1915. 1767-1775. p.
- ² Sz. N.: Az országos közéletmezési hivatal első jelentése. Magyar Közigazgatás, XXXV. évf. 9. sz. (1917. március 4.) 1-2. p.
- ³ 10.650/1917-VIII. tan. sz. határozat. Fővárosi Közlöny, 1917/9. sz. (1917. február 13.) 269. p.

Képek forrása:

1. oldal: Budapesti szilvajegy. A szerző saját felvétele.
2. oldal: Háborús főzőkönyv. Belső borító. Forrás: <http://real-eod.mtak.hu/4027/> 2023. szeptember 24.